

16. YÜZYIL DİVAN EDEBİYATINDA BAHÇE TASVİRİ**Dr. Mustafa ÇINAR*****ÖZET**

16. yüzyılda her türde yazılmış eserlerle gelişerek zirveye ulaşan ve olgun bir edebiyat görünümünü kazanan Divan Edebiyatı'yla ilgili bu çalışmada, Klasik Türk Edebiyatı'nda önemli bir yere sahip olan tabiat tasviri şiirleri incelenmiştir. Bu sahada temayüz eden bazı şairler ve bunların bahçe tasviriyle ilgili söylemiş oldukları şiirler hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Giriş

İnsan yaşadığı toplumun bir parçasıdır. Yaratıldığı günden beri tabiata ilgi duymuş, tabiata karşı sevgi ve hayranlığını gizlememiştir. zerinde yaşadığı tabiatın büyüleyici güzelliğinden etkilenmiş ve ona olan duygu, düşünce ve hayranlığını bazen sözle, bazen de resim ve çizgilerle anlatmaya çalışmıştır. Bu anlatma işlemi doğal olarak ve ağırlıklı olarak tasvir de yapılmıştır. İşi, kelimelerle kendine özgü bir dünya kurmaya çalışmak olan şairler de, tabiatı sözcüklerle yorumlamışlar, gördüklerini bir şiirde nakış ve dantel gibi işlemişlerdir. Bilindiği üzere tasvir; insanın çevresinde bulunan, canlı-cansız tüm varlıkları olduğu gibi veya görmek istediği gibi anlatmasıdır. Ayrıca günümüzde sinemadaki kameranın görüntüleri önceden kaydedip daha sonra kaydettiği bu görüntüleri seyirciye aktarması gibi, şiirde tasvir, şairin bir kamerasıdır. şair, bu tasvir sayesinde etrafını çevreleyen fiziki görüntüleri yansıtabileceği gibi, duygu, düşünce ve hislerini okuyucusuna aktarabilecektir. İşte tasvir, saymış olduğumuz bu özellikleri sayesinde edebiyatta çok önemli bir yer işgal etmiş ve onun bütün sanatsal özelliklerini resimlerle ve şiirlerle gözler önüne sermeye çalışmıştır. Dolayısıyla tabiat tasviri, şiirin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiş, şairler bütün şiirlerinde tabiatla i içe yaşamayı başarmışlardır. Tabiatla ilgili şiirler de küçümsenmeyecek derecede Türk edebiyatında yerini almıştır.

İşlam medeniyeti etkisinde gelişen Divan Edebiyatı, 16. yüzyılda en parlak devrini yaşamış ve bu dönemde kaside, gazel, mesnevi, nazım şekilleri ve tasvir alanında önemli şairler yetişmiştir. Bu alanlarda da sayısız eserler kaleme alınmıştır. Her edebiyatın olduğu gibi Divan Edebiyatı'nın da kendine özgü bir

* Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

düşünce, zevk, his ve hayâl dünyası olduğu bir gerçektir. Divan Edebiyatı, geçmiş toplum hayatının sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yaşamını, iç ve dış etkilerini bize ulaştıran ve bunlarla ilgili ip uçları veren değerli kaynaklardan biridir. Kendi öz kültürümüzü daha iyi anlamak ve yorumlamak bu edebî ürünlerin ortaya konulması ile mümkün olacaktır.

16. yüzyılda Fuzûlî (ölm. 1480/1556)¹, Zâtî (ölm. 952/1545)², Hayâlî (ölm. 964/1557)³, Bâkî (ölm. 1600/1008)⁴ ve Nev'î (ölm. . . . ? 1599)⁵ gibi pek çok tabiat tasviri yapan şairler yetişmiştir. Bu şairler tabiat ile insan arasında bir bağ kurmaya çalışmışlardır. Örneğin Fuzûlî, ilkbahar mevsiminde yağın yağmurun ardından sabâ rüzgarının esmesiyle canlanmaya başlayan bahçenin gül-çiçeklerinin tasvirine önem vermiştir. Bakî ise, bahar mevsiminde tabiatın canlanmasını, servi boylu ağaçların çiçekler arasından boy göstermesini savaş meydanında çadırlarını kurduktan sonra belli bir düzene giren orduya benzeterek tasvir etmiştir.⁶

16. yüzyılda baş döndürücü bir gelişme süreci içine giren tasvir sanatının maddeleri çok çeşitli olup, bunlar; mevsimler, bağ-bahçe, gül, çiçek, yeşillik, dağ, deniz, gök, yıldız, yağmur, bulut vs. gibi unsurlardır. Bu dönem şairleri hayâl ve duyguya daha çok önem vermişlerdir. Bu yüzden hayâl unsurlarının sınırlı kullanıldığı duygusal tasvirle yitinceyip aksine kişileştirme, somutlaştırma ve tasviri yapılan eşyaya hayat ve hareket verip onları renklerle süsleyerek yeni üslûp ve yöntemler bulmaya çalışmışlardır. Dolayısıyla daha gerçekçi ve daha zengin tasvirler yapmışlardır.⁷

Toplumsal yaşam şairin zeka, fikir ve üslûp yönünden gelişmesini önemli ölçüde etkilemektedir. Klasik Türk şiirini meydana getiren şairlerin de göze çarpan özelliği şiir konularını yaşadıkları çevrenin ve buldukları ortamın durumundan

¹ Abdülbakî Gölparlı, *Fuzûlî Divanı*, İnkilap ve Aka, İstanbul, 1961, (önsöz); Büyük Larousse, Sözlük ve Ansiklopedisi, Milliyet Yay. *Fuzûlî Maddesi*, İst., 1986, IX, 4336.

² Bkz. Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1971, s. 572; Mehmed Çavuşoğlu, İslam Ansiklopedisi, *Zâtî Maddesi*, İstanbul, 1986, XIII, 463-467; Minc Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ yayınları, Ankara, 1997, s. 154-155.

³ Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 156-157

⁴ Haluk İpekten, Bâkî, Hayatı, Sanatı, Eserleri, Akçağ, Ankara, 1993, s. 19-58.

⁵ Abdülkadir Karahan, İslam Ansiklopedisi, *Nev'î Maddesi*, İstanbul, 1988, IX, 224 vd.

⁶ Şükrü Elçin, *Türk Edebiyatında Tabiat*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1993, s. 11.

⁷ Elçin, a.g.e., s. 12.

etkilenecek seçmiş olmalarıdır. Bu etkileşimi şairleriyle dile getirmeye çalışmışlar, yaptıkları tasvirin yapay olmamasına büyük özen göstermişlerdir.⁸

16. yüzyıl divan şairleri, tabiatı ve aşkı bütünleştirirken, sahne olarak sevgilinin yaşadığı yerleri kullanmışlardır. Genellikle yeşillik, bağ ve bahçelerle ilgili olarak adlandırılan bu mekanlar, değişik adlar altında kullanılmıştır. Bunlar; gül-istân, gül-şen, gül-zâr, çemen-zâr, lâle-zâr, büs-tân ve bahçe anlamında kullanılan bağ'dır. Sevgiliye lâyık görülen bu mekanlar, güzellikte cennetle eş değerde tutulmuştur.⁹

Bu çalışma, Divan Edebiyatının bir parçasını oluşturan tabiat tasviri şairlerini konu alan Divan şairlerinin tabiata ilgisi ve bu ilgiyi çevresindeki mekanlarla nasıl bütünleştirdiğini tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Bahçe (bağ), güzel ve hoş manzarası ile insana huzur, güven ve rahatlık verir. Bahar mevsiminde yağın yağmurun ardından rengarenk açan bahçenin gül-çiçekleri etrafa mis kokular yaymaktadır. Bunun en açık örneği Fuzûlî'nin, Kanûnî Sultan Süleyman'ın övgüsüne sunduğu gül redifli kasidesinde bahçeyi ve buranın rengarenk açan gül-çiçeklerini mübalağalı bir şekilde tasvirinde görülür. Şairin "bugün, bahçenin dört bir yanını gezip dolaşmak oldukça hoştur. Çünkü orada (bahçe) beyaz çiçek sarraf, gül de koku satan attâr olmuştur"¹⁰. " dediği;

*" Çâr-sû-yı bâğ seyrânı bu gün merğûbdur
Kim şukûfe anda sarrâf oldu vü attâr gül. "*¹¹

beytinde, bahar mevsiminde gül bahçesinde gezerek, buranın rengarenk açan çiçeklerini koklayıp seyretmek çok daha güzeldir. Zira bugün çiçekler sarraf (kuyumcu), gül ise koku dağıtan bir attâr olmuş diyerek teşbih yapmıştır. Hal böyle iken, şair; bahçeyi, bu mevsimde gezip seyretmek diğer mevsimlerde seyretmekten daha güzeldir sözleriyle, bağ, şukûfe ve attâr arasında bağlantı olduğuna da işaret ettiği görülür. Fuzûlî, bir başka beytinde de misk satan attâra benzettiği bahçenin gülünü bir ülkeyi fethetmek için hazırlanan ordunun kumandanına, bahçenin çiçeklerini ise bu kumandanın askerlerince benzeterek teşbih yapmıştır. Bilindiği gibi mülk kelimesi Lügat kitaplarında; "bulunan, sahip olunan şey" anlamına gelirken, divan şairleri bu kelimeyi "ülke" anlamında kullanmışlardır. İşte o

⁸ M. Necat Sefercioğlu, *Divan Şiirinin Çevreye Bakışı, Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Tarih ve İslam Araştırma Vakfı, İstanbul, 2000, s. 68.

⁹ Sefercioğlu, a.g.e., s. 68.

¹⁰ Bkz. Abdülkadir Karahan, *Fuzûlî Muhiti Hayatı ve Şahsiyeti*, Kültür Bakanlığı Türk Klasikleri, Ankara, 1998, s. 108-110.

¹¹ Hasiye Mazioğlu, *Fuzûlî ve Türkçe Divanı'ndan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 48.

şairlerden biri olan Fuzûlî de “Gönüller ülkesini fethetmek için, gülün, gölgesinde çiçekler sürüsüne kumandan olduğu mevsim geldi.” dediği;

*“ Yetdi ol mevsim ki açmağa gönüllerin mülkini
Ola gülşende reyâhin hayline ser-dâr gül. ”¹²*

beytinde, mülk kelimesini ülke anlamında kullanmıştır. Şair, baharın gelişle rengarenk açan bahçenin çiçeklerini ülkenin askerlerince, gülü de bu askerlerin başındaki kumandana benzetmiştir. Fuzûlî’ye göre, bu mevsimde rengarenk açan gül o hoş manzarası ile gönülleri fethedip taht kurduğu için bahçenin bütün reyhan ve çiçeklerinin kumandanı olmuştur.

Yine Fuzûlî, Hz. Peygamberin övgüsüne sunduğu gül redifli kasidesinde “Gül her sabah gül bahçesinin levhasına yüz daire çizer. Galiba gül bunu yapmak için bülbülün gagasını pergel olarak kullanmıştır.” dediği;

*“ Her seher gül-zâr levhine çeker yüz dâire
Gâlibâ minkâr-ı bülbülden alur pergâr gül. ”¹³*

beytinde; levha, gölge, daire, gaga ve pergel gibi kelimeleri kullanmıştır. Burada şair, bahçeyi çevreleyen duvarı levhaya, güneşin doğuşundan batışına kadar bahçenin üzerine düşen ve geometrik şekil gereği yuvarlak olan gülün gölgesini daireye, bülbülün gagasını da bahçeye her sabah yüz daire çizen pergele benzeterek teşbih yapmıştır. Fuzûlî, birinci mısradaki, güneşin doğuşundan batışına kadar olan hareketi ile gül bahçesinin zemini üzerine daireler çizer. Yani gölgesi düşer. Gülün bunu yapmak için de bülbülün gagasını kullanmış olabileceğini hayâl etmektedir. İkinci mısradaki ise; gülün, sesinden oldukça rahatsız olduğu bülbüle çektiği eziyetten bahsetmektedir. Öyle ki artık bülbül, gülün oyuncuğu durumuna düşmüştür ve gül onu istediği şekilde kullanmaktadır.

Yukarıdaki beyitlerden de anlaşılacağı üzere Fuzûlî’nin üslûbu, teşbihlerinin çokluğu tasvirlerinin güzelliği ve hoşluğu ile seçkinleşmiştir. Beyânî ve bedîî çok güzel kullanan şair, şiirlerinde bedîî sanatlarla, özellikle de teşbihlere diğer sanatlardan daha çok yer vermiştir.

16. yüzyılda bahçe tasvirleri ile şöhret bulan bir diğer şair ise Hayâlî Bey ‘dir. Klasik Türk Şiiri şairleri şiirlerinde ki teşbih ve hayâl güçleri sayesinde sevgiliye layık gördükleri veya sevgiliye benzettikleri tabiat güzelliğinin özellikle

¹² Elçin, *Türk Edebiyatında Tabiat*, s. 114.

¹³ Elçin, a.g.e., s. 114.

rengarenk açan bahçenin güzelliğinin tasvirini yapmakla yetinmemişlerdir¹⁴. Bizzat sevgilinin kendisi, güzelliği, boy, göz, saç, zülûf, kâkül, perçem, dudak, ağız, diş, gerdan vs. gibi bütün güzellik unsurları bahçenin o doğal güzelliği ile adeta bütünleştirilmeye çalışılmıştır¹⁵.

Şairler, yaşadıkları çevreye ait, gördükleri manzaraları, vadileri, gökyüzünde parlayan yıldızları, çevrede yaşayan canlıları ve bitkileri kısaca müşahede ettikleri her şeyi sevgilinin güzellik unsurlarına benzetmişlerdir. Bu benzetmelere malzeme olan bahçenin güzellikleri tahmin edildiğinden çok daha fazladır. Çemen, bağ- bahçe gibi mekanlarda, çiçeklerin yanı sıra ağaçlar da yer almaktadır. Sevgili ve boyu, nihâl-i gül, nihâl-i taze, nihâl-i mevrün olarak hayâl edilir. Örneğin; Fuzûlî, kendisini yaralı bir bülbüle, sevgilinin boyunu servi ağacına, yanğını yasemin çiçeğine, ağzını goncaya benzetmiştir. Bâkî de, sevgiliye hitap ederken onu bahar mevsiminde sabahın erken vaktinde üzerine çiğ düşmüş adeta etrafa gülücükler dağıtan taze bir goncaya benzetmiştir. Hayâlî Bey ise bahar mevsiminde yağın yağmurun ardından güneşin doğmasıyla yeşillere bürünen bahçenin her fidanını gökten inen hûrilere benzetmiştir. Şair, “ yeşillik alanındaki çiçekli fidanları gökten inmiş bir hûriye, gördüğüm çiçekleri ise onların yüzündeki nûra benzettim” dediği,

“ Çemende her nihâli gökten inmiş hûra benzettüm,
Çiçekler gördüm anların yüzünde nûra benzettüm. ”¹⁶

beytinde, tabiatın bir parçası olan çemen, bağ, bostan gibi yerlerde bulunan uzun boylu ağaç ve fidanları gökten inen hûrilere, bahçenin gül-çiçeklerini de bu hûrilerin yüzündeki nûra benzeterek teşbih yapmıştır. Görüldüğü gibi şairin çevreye verdiği önem yetişkin olduğu kadar, usta bir sanatçı gözüyle tabiata nasıl yaklaştığını gözler önüne sermektedir.

Klasik Türk Şiirinde bahçenin süsü olarak bilinen lâle kırmızı renginden dolayı kan, yanak, ateş, şarap ve kırmızı duvaklı bir geline benzetilmektedir. Yukarıda da görüldüğü gibi teşbih sanatını başarılı bir şekilde kullanan Hayâlî Bey, yaşadığı dönemin atmosferine uygun tasvirler yapmıştır. Bunun en belirgin örneği aşağıdaki beytinde bahçenin unsurlarından olan ve kırmızı rengi ile tanınan lâle ile ince ve uzun boylu fidanın tasvirinde görülür. Şair, lâleyi beyaz gelinliği ve başındaki kırmızı duvağı ile güzel giysilerle süslenmiş bir geline, ağaçlardan dökülen çiçekleri de yağmur taneleri misâli gelinin başına dökülen bozuk paralara

¹⁴ Bkz. Cemal Kurnaz, *Hayâlî Bey Divanı Tahlili*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1969, s. 19- 32; Büyük Türk Klasikleri, *Hayâlî Maddesi*, İst., 1986, 111, 378.

¹⁵ Mazıoğlu, *Fuzûlî ve Türkçe Divanı'ndan Seçmeler*, s. 52.

¹⁶ Kurnaz, *a.g.e.*, s. 534; Ali Nihad Tarlan, *Hayâlî Bey Divanı*, İstanbul, 1945, s. 274.

benzetmiştir. İnce ve uzun boylu fidanları da bu paraları saçan kişi yani damat olarak hayâl etmektedir. Hayâlî, “ nitekim lâle kırmızı duvağı ile gelin olsun, her fidan da gelinin üzcrine yağmur gibi para saçsın” dediği;

“Nitekim lâle ola al duvağı ile arûs,
Her nihâl akçe saçta üstüne barân-şekil. ”¹⁷

beytinde, hayâl gücü sayesinde, rengarenk çiçeklerle ve ağaçlarla süslenmiş olarak tasvir edilen bahçeler, artık bahçe değildir. Bunlar, süslü ve oldukça görkemli giysilere bürünmüş genç ve güzel gelinlerdir. Şairin bahçenin çiçekleri ile başına kırmızı duvak koymuş gelin arasında kurmuş olduğu benzerlik bir rastlantı ürünü değildir. Zira bu tür benzetmeler onun his ve duygularının bir yansımasıdır.

Genellikle bahçe tasvirini övgü konulu bir kasidesinin içinde yapan bir diğer şair de Divanı'nın yanı sıra Kanûnî'ye yazdığı mersiyeleriyle adından söz ettiren ve dört padişah dönemi idrak eden Bâkî'dir. Övdüğü şahıslarla ilgili olan her şeyi çok önemsemiş, bunları asıl konuya geçmek için bir araç yapmıştır. Çevresinde görüp beğendiği canlı ve cansız bütün varlıkları olduğu gibi tasvir etmeye çalışan şair, yaşamın hazzına varmak isteyen bütün şairlere ilham kaynağı olmuştur¹⁸. Bunun en bariz örneği sosyal hayatımızın önemli unsurlarından biri olan ve şairlerin şiirlerinde sık sık dile getirdikleri gelinde görülür. Klasik Türk şiirlerinde daha çok “ arûs “ kelimesiyle karşımıza çıkan gelin, çevrenin doğal güzellikleriyle bütünleşerek sunulmaktadır. Bâkî'ye göre bahar mevsiminde bahçe; gülüyle, çiçeğiyle, yeşilliği ve çemeniyle taze elbiseler giymiş genç ve güzel bir gelini hatırlatmaktadır. Şair, “ ilkbahar mevsimi, çimenlik gelinin süsleyicisi olmuştur; sümbül de, elindeki misk kokulu kaleme benziyor. ” dediği;

“ Nev-'arûs-ı çemene mâşitadur fasl-ı bahâr.
Kim anun hâme-i müşgînine benzer sümbül. ”¹⁹

beytinde, yağın yağmurun ardından bahçenin gül-çiçeklerini adına “mâşita“ denilen kadına; siyah rengi ile bahçenin güzelliğine güzellik katan sümbülü de bu kadının güzellik malzemesi olarak kullandığı ve etrafa misk kokular yaydığı kaleme benzetmiştir. Beyitte geçen “müşgîn” kelimesi, hem “siyah” hem de “misk kokulu” anlamında tevriyeli olarak kullanılmıştır.

¹⁷ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Kurnaz, a.g.e., s. 533, 541-542.

¹⁸ Bkz. Sabahattin Küçük, Bâkî ve Divanı'ndan Seçmeler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s. 1-12, 36-41; Fuad Köprülü, İslam Ansiklopedisi, Bâkî Maddesi, İstanbul, 1979, 11, 243 vd.

¹⁹ Sabahattin Küçük, Bâkî ve Divanı'ndan Seçmeler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 114; Elçin, Türk Edebiyatında Tabiat, s. 142.

Klasik Türk Edebiyatı şairleri, kendi şairlik kudret ve yeteneklerini etraflarını çevreleyen tabiat unsurları ile ifade ederek çevreye olan alaka ve ilgilerini her fırsatta şiirle dile getirmeye çalışmışlardır. İşte Bâkî'de sosyal yaşantımızdaki en önemli mekanlardan biri olan, divan şiirinde "bezm" kelimesiyle karşımıza çıkan ve gül bahçesine benzettiği şarap meclislerinin tasvirini yapmıştır. Şairin, " şarap meclisi bana gül bahçesi, şarap kadehi de güldür; sürahinin boğazından çıkan sesler de bana bülbül sesi gibi gelir." dediği;

*" Gül-sitan bezm-i şarâb u câm-ı mey güldür bana
Kulkul-i halk-i surahi savı-ı bülbüldür bana. "*²⁰

beytinde, şarap meclisini gül bahçesine, bahçenin güllerini kadehlere, içerisi kıpkırmızı şarap dolu sürahidin dökülen şarabın çıkardığı sesi de bahçenin müdavimlerinden olan ve sürekli öten bülbülün sesine benzeterek teşbih yapmıştır. Bilindiği gibi şarap meclisleri için çeşitli tabiat güzelliklerinin süslediği bahçeler, yeşillik alanlar, nehir, göl ve deniz kenarları seçilmekteydi. Bâkî'de bu meclis için ilkbahar mevsiminde rengarenk açan gül bahçesini seçerken, şarap kadehini güle, şarapla doldurulmuş olan şişenin çıkardığı sesi de bülbül sesine benzetmiştir.

Divan şairine göre, kış ve ilkbaharın başlangıcı çiçekler için karla, soğukla, yağmur ve rüzgarla savaşın başlamasıdır. Eskiden savaşlar genellikle belli mevsimlerde yapılırdı. Divan şiirinde savaşta kullanılan araç ve gereçler biçim bakımından bahçenin çiçeklerine benzetilirdi. Bâkî de aşağıdaki beytinde yapmış olduğu bahçe tasvirinde, kınından uzun zaman çıkarılmadığı için pas tutan hançere benzettiği ve baharın gelişyle rengarenk açan bahçenin ender çiçeklerinden susamın tasvirini yapmıştır. Bilindiği gibi susam çiçeği, kokusu menekşe kokusunu andıran ve çeşitli renkleri olan bir çiçektir.²¹ Şair, "Artık savaş mevsimi değil, yiyip içme, eğlenme toplantılarının yapılmasının zamanı geldiği için, susam çiçeğinin hançeri baştan başa pas tuttu." dediği;

*" Mevsim-i rezm degüldür dem-i bezm irdi diyü.
Sûsenün hançerini tutdı ser-â-pâ jengâr. "*²²

beytinde, ilkbahar mevsiminin gelişyle rengarenk açan bahçenin çiçeklerinden biri olan ve şekil itibarıyla hançere benzeyen susam çiçeğinin de yapraklarının arasından artık çıkmasının zamanı geldi diyerek hüsn-i ta'lil sanatı

²⁰ Sabahattin Küçük, *Bâkî Divanı* (Tenkitli basım), Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s. 108; Küçük, *Bâkî ve Divanı'ndan Seçmeler*, s. 168.

²¹ Bkz. İpekten, *Bâkî, Hayatı Sanatı Eserleri*, s. 85.

²² Küçük, *Bâkî ve Divanı'ndan Seçmeler*, s. 82; İpekten, *Bâkî, Hayatı Sanatı Eserleri*, s. 85.

kullanıştır. Bâkî, bahar mevsimi savaş mevsimi değil, eş ve dostlarla yiyip içip eğlenme mevsimidir diyerek herkesi bu mevsimin gelişini kutlamaya çağırılmaktadır.

Fuzûlî gibi tasvirlerinde bedîî sanatlara, özellikle teşbih ve teşhise oldukça fazla yer veren bir diğer şair ise Nev'î'dir. Bayramlar önemli bir olayın kutlandığı, toplumsal bir sevincin yaşandığı gün ya da günlerdir. Eski toplumlarda bayramlar daha çok, mevsim değişimleri, bir ürünün toplanması veyahut bir savaşta kazanılan zafer gibi olayları kutlamak için düzenlenirdi. Toplumı sevince boğan bu bayram yerlerindeki eğlence unsurları da teşbih sanatıyla genellikle yer yüzünü yeşillige boğan nebât ve otlardan seçilmekteydi²³. İşte Nev'î'de "Yeşil alanlar bayram yerine döndü; goncalar bayram çocukları, gül, rüzgar ile salınıp gezmede, akarsu ise dolaba bindi" dediğı;

*"İd-gâh oldu çemenler goncalar etfâl-i îd
Salınıp bâd-ile gül dülâba bindi c'ûybâr."*²⁴

beytinde, 21. yüzyılda asla göremediğimiz ve özlem duyduğumuz bayram yerlerini ne güzel tasvir etmektedir. Baharın gelişiyle yeryüzünü sevince boğan, adeta bayram yerine benzeyen bahçeyi bir bütün olarak ele aldığı görölmür. şair, beyitte bahçenin yeşermesini bayram yerine, henüz açmaya başlayan goncaları rengarenk giysiler içindeki bayram çocuklarına, gülü rüzgarın esmesiyle, bazen yüzünü gösterip bazen saklayan ve bayram yerinde bir oyana bir bu yana çalım satarak gezen gelinlik çağma gelmiş kıza, yağan yağmurun ardından bahçe ve vadileri dolduran suları ise, dolaba benzetmiştir.

Nev'î bir başka beytinde Müslümanlarca kutsal sayılan ve İslamiyet'in en önemli dini mekanlardan biri olan Ka'be'yi tasvir etmiştir. şair burayı; bahar mevsiminde rengarenk açan gül bahçesine, gökyüzündeki siyah bulutları Ka'be'nin örtüstüne, bahçenin her tarafından şimşek misâli fışkıran gülleri ise son peygamber Hz. Muhammed'in mübarek nûruna benzetmiştir. Nev'î'nin aşağıda "Gül bahçesi beytü'l-harâm, (Ka'be) gökyüzünü kaplayan siyah bulutlar onun örtüsü, güller ise bulutlar arasından parlayarak çıkan ve şimşek gibi Ka'be'nin her tarafından fışkıran Peygamber'in mübarek nûrudur." dediğı;

*"Gülistân beytü'l-harem'dür perdesi ebr-i siyâh
Berk urur gül sanki nûr-ı Mustafâ her gûşede."*²⁵

²³ Bkz. Büyük Türk Klasikleri, *Nev'î Maddesi*, İstanbul, 1986, IV, 66; Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 163-164.

²⁴ Bkz. Sefercioğlu, *a.g.e.*, s. 69.

²⁵ Sefercioğlu, *a.g.e.*, s. 73.

beytinde tabiata ait unsurlardan biri olan gül bahçesini Ka'be'ye benzetmiştir. Görüldüğü gibi Nev'î, bu şiirinde Ka'be'nin güzellik ve özelliklerinden hiç birini ihmal etmemiş, Zevk-i selimini ve üstün kabiliyetini ortaya koymaya çalışmıştır. Şairin bu nitelikleri ifade etmek için çevresinde gördüğü veya hayâl ettiği bahçeden yararlanmışsa da onun doğrudan bahçe tasvirine girmediğini ve yalnızca sevdiği şeylerin özelliklerini bahçedeki bitkilere benzetmekle yetinmiştir.

Klasik Türk Edebiyatında dikkati çeken bir diğer özellik de çevremizi yaşanır hale getiren tabiatın bağıyla, bahçesiyle, gülüyle ve çiçeğiyle bu şiirin önemli bir malzeme kaynağı olmasıdır. Bunun en belirgin örneği şiirin temel üç tipinden biri olan sevgilinin fiziki ve ruhi özelliklerinin tabiata benzetilmiş olmasıdır. Divan şairi sevgilisini tasvir ederken, onun güzelliğini güllere, karanfillere, boyunu selvi ağacına, kokusunu sabâ rüzgarının esmesiyle, bahçeden etrafa yayılan karanfil kokusuna benzetmiştir. Şair bu nitelikleri ifade etmek için çevresinde gördüğü veya hayâl ettiği bahçeden yararlanmıştır. İşte Nev'î de sevgilisini, biraz küskün biraz dargın olduğu bir anda karşısına çıkan bahar mevsiminde rengarenk açan ve bütün çiçeklere tepeden bakan bahçenin gülüne benzetir. Şair, "ben gül bahçesinin gülünün hep geçici olduğunu gördüm. Gönüm, sen de bak, güzelliği sonuna kadar süren bir yüz gördün mü hiç?" anlamına gelen;

*"Güllerin ben hep fenâ sûretlü buldum gülşenüm.
Sen de bak gör ey gönül rûy-ı bîkâ gördünmi hiç."*²⁶

beytinde, kendisinin bütün reyhan, gül ve çiçeklerden daha güzel olduğunu iddia eden gülün ömrünün çok kısa olduğunu ve zamanı geldiğinde o muhteşem güzellikten bir eser kalmadığını gördüm demiştir. Aynı akıbetçe uğramasından çok korktuğu sevgilisine seslenerek ona şöyle demiştir; Ey gönüm, gülün durumuna bak da itret al sen de güzelliğinle övünme, her şeyin bir sonu olduğu gibi senin güzelliğinin de bir sonu olduğunu aklından çıkarma. Arkana bir dön de bak, güzelliği sonuna kadar süren bir yüzün olmadığını göreceksin diyerek, hem sitemde hem de uyarıda bulunmuştur. Görüldüğü gibi şair, yapmış olduğu tasvirde bahçenin fiziki durumundan yararlanmıştır. Canından çok sevdiği ve aşkım diye hitap ettiği sevgilisinin durumunu bahçenin ender çiçeklerinden gülün durumuna benzeterek teşbih yapmıştır.

Sonuç

Osmanlı dönemi Divan Edebiyatı, altı yüz yılı aşkın bir zaman içinde ortaya koyduğu eserleri ile edebiyat tarihimizin ihmal edilmeyecek kadar önemli bir bölümünü meydana getirmektedir. Bu sebepten dolayıdır ki elde bulunan eserlerin

²⁶ Büyük Türk Klasikleri, *Nev'î Maddesi*, Ötügen - Söğüt, İstanbul, 1986, IV. 68.

uygun metotlarla bir çok yönden incelenmesi ve neticeler çıkarılması ilmi bir zarurettir. Bu çalışmanın ana konusu olan 16. yüzyıl Klasik Türk şiirinin önemli bir parçasını teşkil eden tabiat da henüz yeteri kadar anlaşılammış veya zaman zaman değişik sebeplerle yanlış anlaşılmış bir edebiyatın küçük bir parçasıdır. Asırlar boyu işlenmesine rağmen, bugün şair sayısını ve bunların verdikleri eser sayısını bile doğru dürüst tespit edemediğimiz bu şiirle ilgili olarak yapılan çalışmaların eksik ve yetersiz olmasına karşın, çevreye ve tabiata sıkı sıkıya bağlı bir şiir olduğu görülmektedir.

Klasik Türk şiirinin belli başlı konularından biri olan tabiat tasviri diğer şiir konularına kıyasla Divan Edebiyatında önemli bir yer işgal etmektedir. Ancak Osmanlı döneminde gelişme gösteren Divan şiiri incelendiğinde, bahçe şiirlerinin bağımsız şiir halinde değil, çeşitli konularda söylenmiş kaside ve gazellerin içerisinde dolaylı olarak ele alındığı görülür. Şairler, yaşadıkları çevreye ait manzaraları, vadileri, bulut ve yağmurları şiirlerine malzeme yapmışlardır. Bu çevrede yaşayan canlıları, gülleri, çiçekleri, nergisleri, şakayıkları, papatyaları, havuzları, sarayları çevreleyen bahçeleri, gölleri ve ırmakların etrafına kurulan şarap meclislerini tasvir etmişlerdir.

Divan şairleri kendi yaşadıkları tabiat ortamında gördükleri ve hayâl ettikleri şeylerden ilham almışlar, yaşadıkları çevreye oldukça önem vermişlerdir. Çevredeki doğal güzellikleri kendi sanat anlayışları içinde şiirlerine yansıtmaya alışmışlardır. Divan şairinin çevresinde gördüğü veya hayâl ettiği çemenler, sıra sıra dizilmiş uzun ve ince boylu ağaçlarla, gül-çiçeklerle süslü mekanların yanı sıra berrak ve coşkun akan sular, insanlara rahat ve huzur veren doğal güzelliklerdir.

ABSTRACT

This study examines the poems of natural descriptions in Classical Ottoman (Divan) Literature, which reached the peak in the sixteenth century by producing works in different fields at literature. In doing so, this paper not only gives a short information about some poets, but also analyzes some individual poems in terms of the descriptions of garden in the poems of natural descriptions in this period.